

Landbruks- og matdepartementet
Postboks 8007 Dep
0030 Oslo

DERES REF.: 22/06472

VÅR REF.: 22/10095

ÅS, 31.08.2022

Innspill til ny stortingsmelding om dyrevelferd fra Veterinærinstituttet

Veterinærinstituttet vil først få takke for muligheten til å bidra inn i det viktige arbeidet med ny stortingsmelding om dyrevelferd.

Siden den forrige stortingsmeldingen (St.meld. nr. 12 Om dyrehold og dyrevelferd (2002-2003)) har Veterinærinstituttet bygget opp en sterk fagkompetanse innen dyrevelferd. Dyrevelferd er nå en integrert og viktig del av Veterinærinstituttets samfunnsoppdrag, både når det gjelder landdyr og akvatiske dyr. Det er etablert en forskningsgruppe for dyrevelferd bestående av fire veterinærer og to etologer, der alle har doktorgrad og tre av veterinærene er europeiske spesialister (diplomater) i «Animal welfare science, ethics and law». Disse samarbeider tett med Veterinærinstituttets øvrige ekspertise. Fiskevelferdsforumet ble etablert i 2016 som en samarbeidsplattform med Havforskningsinstituttet.

Veterinærinstituttet anser at friske dyr er et viktig grunnlag for god dyrevelferd. En bedre oversikt over sykdomssituasjonen nasjonalt, og et bedre tilbud til enklere og billigere sykdomsoppklaring for den enkelte eier, vil derfor gi bedre dyrevelferd. Veterinærdekning i hele landet er avgjørende for å sikre god dyrehelse og -velferd. Veterinærmangel gjør det utfordrende for mange kommuner å opprettholde både veterinærvaktordningen og veterinærtjenester på dagtid. Men god fysisk helse alene er ikke tilstrekkelig. Dyrs atferdsmessige behov må dekkes, dyra må mestre sitt miljø og balansen mellom dyrs positive og negative opplevelser og emosjoner må gå i pluss. Kompetanse på dyrevelferd inngår i dag som en del av de faglige teamene som instituttet har etablert for de enkelte dyrearter. Dyrevelferd er blitt en stadig større del av den årlige Fiskehelserapporten og omtales i Dyrehelserapporten. Dyrevelferd er inkludert i instituttets Én helse-satsning, det vil si samspillet mellom miljøforhold og helsen hos mennesker og dyr. I det strategiske arbeidet med Én helse inkluderer Veterinærinstituttet også forhold som ellers går under Én velferd-begrepet (samspillet mellom velferd hos mennesker og dyr og miljøet). Røktorfaktoren betyr mye for dyrs faktiske velferd, men det er også slik at dyr påvirker menneskers velferd. De siste årene har Veterinærinstituttet bistått påtalemyndigheten og domstolen i en rekke rettsaker om brudd på dyrevelferdsregelverket, i form av vanskjøtsel og mishandling av dyr. I dette arbeidet er både velferdsforskere og patologer involvert. Veterinærinstituttet har sekretariatene for både Rådet for dyreetikk og Norecopa, og sitter i en rekke offentlige råd og utvalg som omhandler dyrevelferd. Forskere fra Veterinærinstituttet fikk i 2022 tildelt 3R-prisen for å ha utviklet bruk av cellelinjer i forsøk, som erstatter bruk av levende dyr. Veterinærinstituttet driver forskning og kunnskapsformidling om dyrevelferd, inkludert utstrakt kunnskapsstøtte til myndighetene. Våre forskere stiller gjerne sin kunnskap og kompetanse på landdyr og akvatiske dyr til rådighet for departementene i det videre arbeidet med stortingsmeldingen.

Synspunkter på meldingens innretning

Veterinærinstituttet har en forventning om at den nye stortingsmeldingen beskriver dagens status og analyserer hva som har skjedd i løpet av de siste 20 år. Dette bør omfatte både kunnskapsutviklingen, endringer i samfunnets vektlegging av dyrevelferd og endringer i vårt dyrehold og bruk av dyr. Dette innebærer at produksjonsdyr både på land og i akvakultur sees på mer integrert, slik at man unngår utilsiktede forskjeller i forvaltningen av lovverket (Gismervik et.al, 2020). Temaer som bevisst ble utelatt sist, som beitedyr/rovdyrkonflikten, og nye problemstillinger, som oppdrett av rognkjeks og det store forbruket av rensefisk, bør behandles spesielt. Mellom de to stortingsmeldingene har vi dessuten fått en ny dyrevelferdslov. Det vil være interessant å få belyst hvilken betydning loven har hatt, og bør få videre. Dette gjelder ikke minst den rettslige standarden i § 3 om dyrs egenverdi, og synet på hva som er unødige belastninger og påkjenninger, samt formålet om å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr i § 1. Det vil være viktig å få en vurdering av hvordan dette gjenspeiles i forskriftsoppdateringer og i faktisk dyrehold og behandling av dyr. Det vil også være viktig å få en gjennomgang av hva som skjer i landene rundt oss, både i EU og i enkeltstater. Eksempler her er satsningen «End of cage age» i EU, og at Tyskland og Frankrike forbyr avlaving av nyklekte haneekyllinger av verperase og erstatter dette med kjønnsortering av egg. For å forebygge hardhendt behandling av dyr, innfører Spania videoovervåking på slakteriene.

Dyrevelferdsbegrepet

Mange har en formening om dyrevelferd og hva det er. Likevel kan ulike personer legge litt forskjellig innhold i begrepet, og dette gjenspeiles ved at det finnes en lang rekke definisjoner av dyrevelferd. Definisjoner kan ta utgangspunkt i en av de tre innfallsvinklene 1) dyrets biologisk funksjon (helse), 2) dyrets egenopplevde tilstand (emosjoner), og 3) et naturlig liv, eller, mer vanlig, kombinasjoner av to eller alle tre av disse.

Den forrige Stortingsmelding nr. 12 (2002-2003) anga ikke noen egen definisjon, men viste til de klassiske 5 friheter som ble utformet på grunnlag av Brambell-kommisjonens rapport fra 1965. Det ble også vist til definisjonen av professor Donald Broom: «The welfare of an individual is its state as regards its attempts to cope with its environment» (Broom, 1986), en definisjon som gjorde det mulig å måle dyrevelferd. Med denne definisjonen som utgangspunkt laget forskergruppen på UMB sin egen definisjon som la en tydeligere vekt på dyrets subjektiv opplevelse. Denne ble brukt i NFR-rapporten «Forskningsbehov innen dyrevelferd i Norge» fra 2005: «Dyrevelferd er individets subjektive opplevelse av sin mentale og fysiske tilstand som følge av dets forsøk på å mestre sitt miljø.» Forarbeidene til ny dyrevelferdslov viser til denne som en «mulig definisjon». Emosjoner kan foreløpig ikke måles direkte, men det er metoder for å gjøre det indirekte (atferd, fysiologiske endringer mv.).

De fem friheter ble seinere videreutviklet til de fem domener: Ernæring, miljø, helse, og mental status (Mellor og Raid, 1994) og etter hvert ble også dyr-menneskeforholdet inkludert (Mellor et al., 2020). Velferdsbegrepet ble operasjonalisert gjennom det store EU-prosjektet WelfareQuality (<http://www.welfarequality.net>). Her anføres fire prinsipper (good feeding, good housing, good health, appropriate behaviour) og 12 underliggende kriterier, hvor det under hver av kriteriene igjen legges indikatorer/måleparametre. Prosjektet utviklet omfattende velferdsprotokoller som i stor grad benytter dyrebaserte indikatorer (dvs. som måles på dyret, ikke i miljøet) for storfe, svin og høns. Det seinere AWIN-prosjektet (2011-2015) utviklet tilsvarende protokoller for sau, geit, hest, esel og kalkun. For laks og regnbueørret er det nylig gjort større arbeider med kunnskapssammenstilling av operative velferdsindikatorer i FISHWELL (Noble et.al. 2018 og 2020), og ytterligere protokollutvikling i LAKSVEL (Nilsson et. al. 2022), arbeider med stor internasjonal anerkjennelse.

Veterinærinstituttet vil understreke at dyrevelferd er et fagområde som benytter vitenskapelige metoder for å vurdere velferdsnivået hos dyr. Samtidig er dyrevelferd et ord som er mye brukt i dagligtale og som mange har et forhold til. For at begrepet skal være relevant og ha allmenn tillit, er det viktig at den kommende stortingsmeldingen benytter en bred tilnærming til dyrevelferd, og inkluderer de tre innfallsvinkler nevnt over. Det betyr at 1) god fysisk funksjon (som god helse, skadefrihet, stressmestring,

normal vekst og utvikling), 2) utfoldelse av naturlig/sterkt motivert atferd og 3) tilstedeværelse av positive emosjoner og minst mulig frykt og smerte, må legges til grunn for vurderingene. Det er ikke alltid indikatorene trekker i samme retning, for eksempel vil utmarksbeite for sauer gi høy grad av naturlig liv, men samtidig innebære risiko for uoppdaget sykdom og rovdyrangrep med frykt, smerte, skade og død. I slike tilfeller er det viktig å være åpen om de avveininger som gjøres i velferdsvurderingen og på hvilket grunnlag de tas. Det er også viktig å vurdere dyrevelferden gjennom livsløpet og ikke bare som et øyeblikksbilde.

Samfunn

Urbaniseringen av samfunnet fortsetter. Dette innebærer at stadig færre innbyggere har personlig erfaring med produksjonsdyr eller kjenner til produksjonssystemer og driftsrutiner. Selv husdyrbønder kan mangle kunnskap om hold av andre husdyrslag enn det de selv driver med. Norge har, sammen med Sverige, i alle år hatt et relativt strengt dyrevernregelverk og vi har i tillegg tradisjon for å etterleve de lover og regler som finnes. Nordmenn kjennetegnes generelt av høy tillit til myndighetene og til at husdyrbrukere flest er flinke og tar godt vare på dyra sine. Forbrukerdrive kampanjer for bedre dyrevelferd har ikke vært vanlig i Norge, man har vært vant med at staten sørger for dette. Men også norsk husdyrproduksjon og øvrig bruk av dyr trenger samfunnets tillit og aksept, en «social lisence to operate», som gis uten at innbyggerne nødvendigvis har detaljkunnskap om produksjonsmetodene. Norsk landbruk er kostbart og avhengig av subsidier over skatteseddelen, og bøndene er avhengig av at norske forbrukere ønsker å kjøpe norskprodusert kjøtt, egg og meieriprodukter både i dag og i framtida, selv om det kanskje er litt dyrere. Innen mange produktgrupper har det kommet alternativer til animalske produkter, for eksempel havre- og soyaprodukter. Dette gjør det nødvendig å ta dyrevelferd på alvor for ikke å miste kunder. Når videoopptak, tatt på norske gårder, viser ulovlige og graverende forhold, blir reaksjonene sterke fordi forventningen til norsk husdyrhold er noe helt annet. Men det reageres også ofte på informasjonen om hva som er lovlig drift, som at minimumskravet til fritt areal for slaktegris på 110 kg eller mer er på 1,0 m² per dyr.

Ting er i endring. EU-regelverk, når det først kommer, går ofte lenger enn kravene i våre forskrifter, slik at Norge må gjøre endringer. For eksempel ble nakne bur for verpehøns utfaset som følge av en EU-forskrift og ikke en nasjonal revisjon. Det samme gjaldt krav om maksimalt 8 uker i enkeltbinge for kalver, og at kalvebinger skal ha åpninger i veggene som sikrer en viss kontakt med nabokalven. Enkeltstater i EU vedtar dessuten stadig oftere regelverk som er strengere enn vårt. Danmark påbyr eksempelvis at det monteres børster i binger for alt storfe, og bås fjøs blir forbudt fra 2027. Også private organisasjoner har kommet på arenaen og påvirker utviklingen på dyrevelferdsområdet. BFAW, Business Benchmark on Farm Animal Welfare (<https://www.bbfaw.com/benchmark/>) kategoriserer og sammenlikner bedrifter på tvers av landegrenser (globalt og innen regioner), etter objektive dyrevelferds-kriterier. Dette bidrar til å heve dyrevelferden i hele matkjeden. Et annet eksempel er «European Chicken Commitment» (<https://welfarecommitments.com/europeletter/>), initiert av dyrevernorganisasjoner i mange land, som jobber direkte mot forsyningskjedene for å forbedre dyrevelferden. EU utreder nå et regelverk for merking av produkter ut fra grad av dyrevelferd. Mange medlemsland har slike merkeordninger, dels i statlig og dels i privat regi. I Norge står Dyrevernalliansen bak en merkeordning. I tillegg har økologisk produksjon noe strengere krav til dyrevelferd enn konvensjonell produksjon, med vekt på naturlig atferd, som større areal og uteliv.

Dyrevelferd er for lengst satt på den politiske dagsorden, og det finnes knapt et norsk parti som ikke omtaler dyrevelferd i partiprogrammet. Næringen har innført dyrevelferdsprogrammer for de fleste produksjonsdyrarter, og noen av disse er forskriftsfestet.

Selv om dyrevelferd kan måles og vurderes på en objektiv måte, dreier spørsmålet om hva som er **godt nok** om mer enn vitenskap. Synet på hva som er godt nok er normativt og endrer seg med økt kunnskap om dyrs smertepersepsjon, kognitive evner og atferdsmessige behov, men er først og fremst et spørsmål om verdier. Som sådan vil synet på hva som er godt nok variere mellom kulturer, og i samme kultur vil det være i utvikling og endres over tid. Nedleggingen av pelsdyrnæringen ble vedtatt ut fra en slik etisk

vurdering. Med økt velstand i samfunnet øker forventningene om et verdig liv for de dyra som holdes for å skaffe oss produkter som mat, ull, medisiner eller som gir oss spenning og glede. Dyra skal ikke bare unngå å lide, de skal ha et liv som er verd å leve («a life worth living»). Selv om Norge i dag har et omfattende dyrevelferdsregelverk og systemer for både internkontroll og myndighetskontroll fra Mattilsynet, er det mer som kan gjøres og bør gjøres. Samfunnet er i endring. Det samme gjelder allmenhetens forventninger til god dyrevelferd, og synet på hva som er god nok dyrevelferd. God dyrevelferd kan anses for å være et kollektivt gode. Veterinærinstituttet håper at stortingsmeldingen vil gi en status for vårt hold og behandling av dyr i sjø og på land, og for alle områder der vi bruker dyr, og at det gjøres på en klar og åpen måte. Bare med et slikt utgangspunkt kan det trekkes en politisk strategi for en forbedring av dyrevelferden framover.

Kunnskapsgrunnlaget

Siden forrige stortingsmelding har det kommet mye ny kunnskap, både forskningsbasert og erfaringsbasert. Den meget omfattende NFR-rapporten om forskningsbehov innen dyrevelferd i Norge, som inkluderer produksjonsdyr i sjø og på land, sports- og familiedyr, forsøksdyr og vilt, gir en oversikt over status for kunnskapen per 2005 og angir viktige forskningsbehov framover (<https://www.forskningsradet.no/siteassets/publikasjoner/1108644079320.pdf>). Etter at den nye dyrevelferdsloven trådte i kraft kom «Kunnskapsnotat om forskning innen landbasert matproduksjon» (KUNVEL 2019), også den på oppdrag fra NFR ([Kunnskapsnotater om dyrevelferd, dyrehelse og mattrygghet \(vetinst.no\)](https://www.vetinst.no/om-oss/kunnskapsnotater-om-dyrevelferd-dyrehelse-og-mattrygghet)). Her gis en summarisk oversikt over norsk dyrevelferdsforskning i perioden 2012-2019, og forskningsbehov framover. Det publiseres stadig vitenskapelige artikler og rapporter om dyrevelferd i inn- og utland, og mange av de utenlandske prosjektene har relevans for norske forhold. Veterinærinstituttet vil på generelt grunnlag hevde at man i dag har mer enn nok kunnskap om dyrs atferdsmessige behov, deres preferanser, og om hvordan sykdom og skader kan forebygges, til å kunne designe systemer som i vesentlig grad vil forbedre velferden hos våre hus-/oppdrettsdyr. For eksempel vil samtlige arter nyte godt av økt plass og sysselsetting. Det er først og fremst kostnader som i dag er en hindring for forbedringer, i noen grad også tradisjoner og holdninger.

Innspill på utfordringer per dyregruppe/art - slik VI ser det.

Veterinærinstituttet sender et eget innspill om akvatiske dyrearter og akvatiske dyreholdkategorier til NFD, og vil i dette notatet omtale landlevende dyr.

1. Produksjonsdyr

1.1 Storfe

Siden forrige melding har antallet besetninger og antallet melkekyr gått ned, mens antallet ammekyr (i spesialisert kjøttproduksjon) gått vesentlig opp. Omleggingen fra båsfjøs til løsdrift har medført at gjennomsnittlig besetningsstørrelse har økt. Mer enn halvparten av alle melkekyr holdes nå i løsdrift, mens flertallet av fjøsene fortsatt er båsfjøs. St.meld.nr. 12 varslet en utfasing av alle båsfjøs innen 20 år, fra 2024. Dette årstallet ble seinere forlenget med 10 år, og løsdriftskravet møter fortsatt motstand. Veterinærinstituttet mener at fri bevegelse er et sentralt velferdskrav. I stedet for ytterligere utsettelse av forbudet bør det gis incentiver for omlegging. Det finnes i dag relativt enkle grep (se bl.a. Norsk landbruksrådgiving) for å gjøre om også mindre fjøs til løsdrift. Daglig fri bevegelse utendørs, og et forbud mot elektrisk kutrener, kan i noen grad kompensere for ulempen med båsfjøs. Sverige har hatt forbud mot kutrener i en årrekke, uten problemer med klauvhelse, og Finland og Danmark innfører forbud innen få år.

Storfe har en klar preferanse for å ligge mykt og tørt. Som underlag for storfe flest brukes «madrasser» av ulike slag, som gir et komfortabelt liggeunderlag sammenliknet med betong. Okser derimot holdes vanligvis i binger med betongspaltegolv over hele arealet, og kan lovlig holdes der helt fram til de slaktes. Et godt alternativ er tråkkalle, der fuktighet siger unna. Plassen i ungdyrbinger er ofte liten, både om

en ser på dyretetthet og totalareal. Danmark øker nå arealkravene. Det bør gis insentiver for at okser enten kastreres for å kunne sendes på beite, eller får tilgang på luftegård.

Den tidlige adskillelsen av ku og kalv som vanligvis skjer i melkeproduksjonen, ble omtalt i St.meld. nr. 12. Veterinærinstituttet har siden 2009 hatt forskning på hvordan ku og kalv kan holdes sammen, og temaet er nå gjenstand for forskning i mange land (se bl.a. Johnsen et al. 2016). En viktig fordel med å la ku og kalv ha kontakt er at begge får utløp for sterkt motivert atferd. Melkeprodusenter prøver også selv ut ulike løsninger for dette. Kalver som drettes opp på tradisjonell måte får vanligvis langt mindre melk enn de selv vil ha i perioden før de er i stand til å utnytte fast føde (Johnsen et al., 2021), og derfor føler sult. En årsak til restriktiv fôring er frykt for at melk havner i vomma og gir sykdom, noe som er ubegrunnet (Ellingsen et al. 2016). Sosial isolasjon i enkeltbinge i inntil 8 uker er dessuten skadelig for kalvens utvikling.

Det er en del ekstensivt hold av kjøttfe, hvor forholdene særlig vinterstid kan bli uforsvarlige. Klimaendringer med milde og regnfulle vintre gir mer opptråkking og gjørme på utearealer, og forebyggende tiltak må iverksettes.

Veterinærinstituttet mener:

- Forbudet mot båsfjøs må ikke utsettes ytterligere
- Daglig fri bevegelse for storfe som er bundet, samt et forbud mot elektrisk kutrener, bør implementeres før 2034
- Snarlig krav om gummibelegg på betongplanker i spaltegolvsbinger, som ikke har atskilt liggeplass med madrass/strø
- Økte arealkrav for ungdyr på binge
- Insentiver for kastrering av okser som kan slippes på beite
- Krav om luftegård til okser som ikke kan sendes på beite
- Det bør gis veiledning slik at melkeprodusenter kan tilrettelegge for at ku og kalv kan ha kontakt
- Forbud mot å oppstalle friske kalver enkeltvis
- Krav om minst 10 L melk av god kvalitet per dag og minst 3 daglige fôringer i melkefôringsperioden
- Oppfølging av ekstensiv utedrift for kjøttfe i et stadig våtere klima

1.2 Sau

For sau kan det være trangt i innefôringsperioden, ikke minst når søyene er høydrektige. Plassmangel er også vanlig i lammingsperioden. Sauer ligger normalt mange timer hver dag (rundt 12 t/d) og de har en sterk preferanse for å ligge inntil en vegg, bingesille eller lignende. Forskrift om velferd for småfe setter p.t. ingen minimumskrav til inneareal. Tilgang til uteareal i innefôringsperioden gir dyra økt plass til bevegelse og mulighet for utøvelse av naturlig atferd. Høyt lammetall er en stor påkjenning for søya både før og etter fødsel, det gir økt risiko for sykdom hos både mor og avkom og fører til økt lammetap. Andelen søyer som har behov for fødselshjelp på grunn av feilstilling øker med økende lammetall, og fødselsvansker er en viktig årsak til dødfødte og svakfødte lam. Mastitt (jurbetennelse) er den vanligste sykdommen blant norske søyer og den viktigste årsaken til behandling med antibiotika. Mastitt fører til dårligere dyrevelferd (smerter, redusert almenntilstand), nedsatt melkeproduksjon og lavere tilvekst hos lammene.

I beitesesongen er tapet av dyr generelt for høyt. De viktigste tapsårsakene er rovdyr, giftige planter og cyanobakterier i vannansamlinger på utmarksbeiter, flåttbårne sykdommer (sjodogg), fluelarveangrep, ulike sykdommer og ulykker. Rovviltangrep på utmarksbeite kan i noen områder være et stort dyrevelferdsmessige problem og føre til store tap. Utegang for sau er en driftsform hvor dyra holdes ute utenom ordinær beiteperiode. Bevegelse, valgfrihet og atferdsbehov er sannsynligvis bedre ivaretatt, men dyra er mindre beskyttet mot rovdyr, dårlige værforhold, skader, parasitter mv. som kan ha stor betydning for dyrevelferd. I noen landsdeler kan langvarig dårlig vær vinterstid gjøre tilsyn og eventuell tilleggsfôring umulig.

Veterinærinstituttet mener:

- Forskriften for hold av småfe må sette konkrete krav til plass i bingen
- Tap på beite og rovdyrkonflikten bør behandles spesielt i den nye stortingsmeldingen
- Lammetallet per søye bør reduseres gjennom praktisk avlsarbeid

1.3 Geit

Forrige stortingsmelding anførte at infeksjonssykdommer utgjorde det viktigste velferdsproblemet hos norske geiter. Prosjektet «Friskere geiter», ledet av næringa, førte til at forekomsten av tre alvorlige, kroniske infeksjonssykdommer (CAE, paratuberkulose og byllesjuka) ble vesentlig redusert som følge av sanering for sykdommene i tidsrommet 2001-2014.

Avhorning av kje yngre enn fire uker gjøres rutinemessig i mange geiteflokker for å redusere sannsynlighet for skade på andre geiter og røktere. Termisk avhorning, utført under anestesi og med smertebehandling, er den vanligste metoden for å avhorne geiter i Norge. Det er rapportert om lav forekomst av komplikasjoner, men alvorlige skader på hjernen kan forekomme, noe som medfører store dyrevelferdsmessige utfordringer. Det finnes få studier som undersøker smerterelatert atferd utover det første døgnet etter avhorning hos kje. Det trengs også mer forskning for å finne alternative metoder til avhorning. Et mulig alternativ er å tilpasse driftsform og liggeareal slik at avhorning ikke er nødvendig. Det bør også gjøres nye undersøkelser for å anslå omfanget av komplikasjoner. Dagens spesialiserte produksjon av geitemelk fører til at et stort antall nyfødte kje, som ikke trengs til melkeproduksjon eller avl, avlives rett etter fødsel, da markedet for kjekjøtt er lite og det er lite lønnsomt å føre disse fram til slakt. Dette er et etisk problem.

Veterinærinstituttet mener:

- Det må arbeides med å finne alternativer til avlivning av nyfødte kje
- Alternative metoder til avhorning, slik som å tilpasse driftsform og liggeareal slik at avhorning ikke er nødvendig, bør utarbeides

1.4 Svin

Mange av tiltakene listet opp i forrige stortingsmelding er fulgt opp. I internasjonal sammenheng har Norge et strengt regelverk for hold av svin. Vi overholder forbudet mot halekupering, spedgrisers tenner skal ikke klippes, kastrering utføres kun av veterinær og med bruk av bedøvelse og langtidsvirkende smertelindring (NSAIDs). Alle kategorier griser skal holdes i løsdrift, og fiksering er kun tillatt for korte perioder, som at urolige enkeltpurker kan fikseres noen dager i forbindelse med fødsel. Svin skal ha liggeareal med tett og strødd gulv. Det er krav om redebyggingsmateriale til purker ved fødsel, bruk av grovfôr, materiale for roting og sysselsetting. Arealkravet ligger i det øvre sjiktet, sammenliknet med andre land. Dyrevelferdsprogrammet for svin er forskriftsfestet.

Likevel har Norge hatt noen «skandaler», der alvorlige brudd på regelverket er dokumentert av Mattilsynet så vel som dyrevernavtivistene, og i langt mer enn enkelttilfeller. Det er også avdekket tilfeller av dårlige holdninger til dyr. Det kan derfor stilles spørsmål ved om den interne kontrollen samt det holdningsskapende arbeidet internt i næringa er god nok. Kontroll av kadavre som sendes til destruksjon kan avdekke alvorlige forhold. I forbindelse med de nevnte oppslagene i media er det fra politisk hold reist spørsmål om hvorvidt forskriften er god nok. Er et minstekrav på 1 m² areal per slaktegris med vekt over 110 kg godt nok i dag? Bør alle griser ha mulighet til å komme utendørs?

Griser er aktive dyr som trenger plass og sysselsetting for å utfolde seg. Samtidig må de kunne hvile uforstyrret, for å sikre god velferd og forebygge skadende atferd som halebiting. Purker trenger en myk liggeplass for å forebygge skuldarsår, spesielt ved tap av hold i løpet av dieperioden. Rikelig bruk av strø gir en mer behagelig liggeplass og forebygger sår som kan være innfallsport for bakterier. Griser skal ha rotemateriale, og gjerne noe de kan tygge og manipulere. Et praktisk hensyn som kan begrense bruken

av strø, høy og halm er, i tillegg til kostnader, angitt å være at utgjødslingssystemet kan tette seg. Måter å løse/håndtere det på må på plass. I grisehus blir det ofte mye støv og dårlig luftkvalitet. I forbindelse med et varmere klima kan tiltak for å kjøle ned griser (f.eks. dusjanlegg) bli mer aktuelt også hos oss, og noen har installert dette. Den forrige stortingsmeldingen pekte på at alternativer til kastrering må på plass. Det bør gjøres en vurdering av hvorvidt dyrevelferden ved kirurgisk kastrering (når det nå benyttes bedøvelse/NSAID) er god nok, om immunologisk kastering er et alternativ, eller om kastrering helt kan unngås.

Utedrift er fortsatt uvanlig i Norge. Driftsformen gir grisene mye plass og mulighet for lek, roting og annen naturlig atferd, men krever mye areal, god tilrettelegging og nøye tilsyn.

Veterinærinstituttet mener

- Næringa må styrke arbeidet med holdninger hos svinebønder
- Bruken av sysselsettingsmateriale må økes
- Gjødelsystemer må takle rikelig bruk av strø/rotemateriale
- Registrering av skade og sykdom som gjøres på slakteri må følges opp i besetningene
- Sjekk av kadavre som hentes på gårdene bør gjennomføres
- Krav om uteliv for griser bør utredes

1.5. Verpehøns og slaktekylling

Det finnes mer enn 4 millioner verpehøner i Norge. De fleste verpehøns blir avlivet på gården og ikke sendt til slakt. Av denne grunn mangler det systematiske slakteriregistreringer som grunnlag for evaluering og forbedring av dyrehelse og dyrevelferd. Konvensjonelle nakne nettingbur ble forbudt i 2012. De tillatte driftsformene i Norge i dag er innredede bur og frittgående systemer, og driftssystemene skal gi hønene tilgang til å vagle seg, legge egg i rede samt tilgang til strø som stimulerer til å hakke, skrape og strøbade. Det kan likevel stilles spørsmål ved om de innredede burene er bra nok, sett i forhold til at dyra ikke har plass til å flakse med vingene, det er lave sittepinner (høns foretrekker å vagle seg høyt) og materiale i rede og strøbad er av variabel kvalitet og mengde. Bruken av miljøberikelser varierer. I aviarsystemer kan det være dårlig strøkvalitet, høy konsentrasjon av gasser i lufta (NH₃, CO₂) og mye støv mot slutten av produksjonsperioden.

Kjølbeinsbrudd hos verpehøns medfører smerte, og forekomsten er rapportert å være svært høy i flere internasjonale studier. Rød hønsemidd er en plagsom, blodsugende midd som finnes i om lag 20 % av hønsehusene i Norge. Parasitten kan føre til blodtap og død i ekstreme tilfeller, og den er også en potensiell smittebærer for en rekke andre sykdomsfremkallende agens. Nyklekte hanekyllinger av verperaser blir avlivet og destruert fordi det er lite lønnsomt å føre disse fram for kjøttproduksjon. Dette er et etisk problem. I Tyskland ble det forbudt å rutinemessig avlive hanekyllinger fra 1. januar 2022.

Veterinærinstituttet mener:

- Det må arbeides med å finne alternativer til kverning av hanekyllinger
- Løsdrift i godt fungerende driftssystemer må være et mål for hold av verpehøns
- Forskriftsfestede bestemmelser knyttet til levemiljø (som gasskonsentrasjoner) bør om mulig tallfestes, slik at det blir mindre rom for subjektive fortolkninger av regelverket.

Dyrevelferdsprogram slaktekylling ble iverksatt i 2013 og er obligatorisk for alle som har slaktekyllingproduksjon med dyretetthet over 25 kg/m². Alle flokker blir bedømt mht. tråputer, og tråputeskader over definerte nivåer gjør at bonden får lavere tetthet i påfølgende innsett, og dermed lavere inntjening. Dette har ført til en betydelig nedgang i registrerte tråputeskader. Slaktekyllingene har stor appetitt og en svært rask tilvekst, og mange individer får beinproblemer og hjertesvikt fordi utviklingen av skjelett og sener og hjerte/blodkar ikke klarer å holde tritt med økningen i muskelmasse.

Foreldredyra til slaktekyllingen føres svært restriktivt for å unngå blant annet beinproblemer og reproduksjonsproblemer. Dette fører til sult, frustrasjon og redusert dyrevelferd.

Halthet hos slaktekylling er en stor velferdsutfordring, og en norsk studie viste at om lag 25 prosent av slaktemoden kylling hadde et moderat til alvorlig avvikende ganglag mot slutten av produksjonsperioden. Mangel på mosjon er ansett som en hovedårsak til beinproblemer hos slaktekylling. Inaktivitet kan medføre at dyra blir frustrert, stresset og apatiske fordi de hindres i å utføre atferder de er sterkt motivert for, slik som strøbading, sosial atferd, lek, førsøk og vagling. Ulike former for miljøberikelser kan bedre kyllingenes velferd og stimulere til økt aktivitet.

Flere internasjonale studier har vist at saktevoksende hybrider er mer aktive og har lavere forekomst av beinproblemer og sviskader sammenliknet med hurtigvoksende hybrider. Foreløpige data fra Norsk Kylling tyder på lavere dødelighet og mindre sirkulasjonsproblemer hos Hubbard-hybriden sammenliknet med Ross 308 (Forseth et al., 2022). Det er imidlertid ikke blitt publisert noen systematisk, vitenskapelig sammenlikning av helse og velferdsparametere for de ulike hybridene holdt under norske forhold. Høy dyretetthet kan ha en negativ effekt på helse, velferd og produksjon hos slaktekylling. European Chicken Commitment setter 30 kg/m² som øvre grense for tetthet, og stiller krav om mer saktevoksende hybrider.

Veterinærinstituttet mener:

- Det bør innføres flere dyrebaserte indikatorer i dyrevelferdsprogrammet for slaktekylling
- Helse og velferdsparametere må sammenliknes for ulike slaktekylling-hybrider holdt under norske forhold
- Det må tilrettelegges for at slaktekylling kan utføre atferder de er sterkt motivert for, f.eks. i form av tilførsel av miljøberikelse
- Det bør utredes og iverksettes tiltak for å bedre velferden for foreldredyr i slaktekyllingproduksjon

1.5 Kalkun

Dyrevelferdsprogram kalkun ble iverksatt i 2017 og er obligatorisk for alle som har mer enn 200 kalkuner for kjøttproduksjon. Alle flokker blir bedømt mht. tråputer, og tråputeskader over definerte nivåer gjør at bonden får lavere tetthet i påfølgende innsett. Foreløpig er det bare tråputescore som er inne som dyrevelferdsindikator i dyrevelferdsprogrammet. Fuktig strø påvirker velferden negativt hos kalkun, da dette kan medføre sår og skader på tråputer og på bryst. Det gjennomføres kunstig inseminasjon av foreldredyr, noe som kan medføre risiko for skader forårsaket av selve inseminasjonsprosedyren, samt at dyra fastes rutinemessig i forkant av inseminasjonen. Kalkunoppdrett i Norge gjøres nå uten koksidiostatika (monensin) tilsatt i fôret, hvilket gjør kalkun mer utsatt for sykdommene koksidiose, nekrotiserende enteritt og kråsbetennelse.

Veterinærinstituttet mener:

- Det bør utvikles flere dyrebaserte indikatorer, slik som skader på bryst og luftsekkbetennelser, som kan brukes for å systematisk dokumentere velferdssituasjonen til kalkunene
- Det er behov for mer kunnskap om sykdommer og forebyggende tiltak ved oppdrett av kalkun i Norge, uten bruk av koksidiostatika

1.6 Ender og gjess

Mattilsynet har bedt Veterinærinstituttet om å kartlegge hva som foreligger av vitenskapelige data om ulike forhold ved hold av ender, gjess og vaktler. Denne kunnskapsoppsummeringen vil overleveres til Mattilsynet i desember 2022. VKM har utgitt en rapport om hvilke konsekvenser belysning, restriktiv fôring og tetthet i besetningen har for dyrevelferd hos fjørfe i Norge, inkludert ender, gjess og vaktler (VKM-rapport nr. 24, 2022).

1.8 Tamrein

Tamreinen lever i stor grad et fritt liv og får i all hovedsak dekket sine atferdsmessige behov. Klimaendringer fører imidlertid til at nedising av beiter («låste beiter») forekommer oftere. Reinens beiteområder har også mange steder blitt fragmentert, bl.a. på grunn av utbygging, turisme, gruvedrift og vindmøller. Problemet er økende og gir foruten tap av beite også mer forstyrrelser i kalvingsområder, hindring av flyttveier, tap av samlingsplasser og lignende. Tap forårsaket av rovvilt kan være store. Rovdyr forårsaker også stress som påvirker dyrevelferden negativt, f.eks. ved jaging over lengre tid og simler som mister kalven sin.

Underernæring som skyldes at beitegrunnlaget reelt sett er for lite, kan være en viktig dyrevelferdsutfordring og gi store tap. Tilleggsfôring kan ofte være nødvendig. I Sverige og Finland praktiseres det i mye større omfang enn i Norge å holde reinen inngjerdet og fullfôret om vinteren pga. manglende vinterbeite. Dette medfører helseproblemer som vi ikke ser i tilsvarende grad hos norsk tamrein. I Norge praktiseres fôring mest som tillegg til vinterbeite, og reinen går fritt. Det bør fortsatt være et mål at norsk reindrift skal være basert på utnyttelse av beiteressurser også vinterstid. Flokkstrukturen i reindriften er i dag dominert av forvaltningsmodellen med flokker hovedsakelig bestående av simler og kalver, og det gis kun tilskudd for slakt av kalv. Deler av reindriften ønsker større fleksibilitet for å kunne tilpasse flokkstrukturen til det lokale ressursgrunnlaget. Noen har f.eks. ubenyttede beiteområder som kun er egnet for bukker på sommeren. Noen mener også at flokker med for stor andel simler og kalver er mer sårbare for vanskelige snøforhold, og at flere bukker og kastrater vil bidra til større robusthet.

Det er gjennom et nasjonalt prosjekt opprettet en helsetjeneste for rein for å styrke kunnskapen om dyrehelse og dyrevelferd hos tamrein i reindriftnæringen og blant veterinærer. Prosjektet ledes av Veterinærinstituttet, og målet er blant annet å bidra til bedre kunnskapsgrunnlag, tilrettelegge for sykdomsdiagnostikk i alle reinbeiteområder og utrede mulighetene for å samle helsedata på sikt.

Veterinærinstituttet mener:

- Dyrevelferd bør inn som tema i utbygging- og arealsaker
- Tap på beite og rovvyrkonflikten bør behandles også for tamrein

1.9 Pelsdyr

Norsk pelsdyrhold er vedtatt avvirket per 2025, etter at forrige stortingsmelding ga næringen 10 år på å vesentlig forbedre forholdene. Avvikling av pelsdyrholdet ble vedtatt i en egen lov, og begrunnet med etiske hensyn. Tilsvarende forbud har skjedd/er vedtatt i mange europeiske land. Det er svært viktig å følge opp dyrevelferden i det som er igjen av avviklingstiden.

1.10 Kamelider og struts

Veterinærinstituttet har bare i liten grad oversikt over hvordan, og med hvilket formål, alpaka, lama og kameler holdes i Norge. Vi har også veldig begrenset kunnskap om velferdsutfordringer under norske forhold. Veterinærinstituttet får inn enkeltdyr til obduksjon. Mange av disse kjennetegnes av dårlig ernæringsstatus, noe som kan skyldes feilernæring, tannproblemer og/eller parasitter (Dyrehelserapporten 2021).

Hold av struts var populært en periode på 1990-tallet, men utfordringer med at få slakterier kunne ta imot struts, samt import av rimelig strutsekjøtt fra Afrika, gjorde at markedet, også for livdyr, ble borte. Veterinærinstituttet har ikke oversikt over dagens strutsehold.

2. Sports-, familie- og hobbydyr

Det er innen dette feltet at det har skjedd minst siden forrige stortingsmelding, med unntak av at det er blitt tillatt å holde angitte arter amfibier og krypdyr (herptiler). Dette ble ikke foreslått i meldinga.

2.1 Hest

En egen holdforskrift, Forskrift om velferd for hest, trådte i kraft i 2005. Det er nå behov for oppdatering. Hester er sosiale dyr med stort behov for bevegelse. Forskriften sier at «*Ved alt hold og bruk av hest skal det tas hensyn til hestens adferdsmessige, sosiale og fysiologiske behov, og hesten skal beskyttes mot fare for unødig stress, smerte og lidelse. Det skal legges til rette for at hest kan holdes i grupper der beite inngår.*» Veilederen til forskriften angir 300 m² som minste størrelse på luftegård. I praksis er det imidlertid vanlig å dele inn utearealet i mange, betydelig mindre enkeltluftegårder. Mange stallanlegg har ikke store nok arealer til å la hester være lenge ute, de må skifte på de luftegårdene som er, og mange har ikke tilgang til beiteareal. En del hester, særlig konkurransehester, kommer aldri på beite. Kravet om å være ute i luftegård minst to timer daglig, gjelder ikke dersom hesten trenes to timer og ellers oppstalles på boks. Det er tillatt å holde hester bundet på spiltau, i inntil 22 timer i døgnet. I andre nordiske land er oppstalling på spiltau enten forbudt eller med strenge begrensninger.

Hester har behov for fysisk kontakt med andre hester. Det er ikke forbudt å holde hester alene, verken inne eller ute. Oppstalling på boks gir sjelden særlig mulighet for annet enn syns- og mulekontakt. Gruppehold utendørs, inkludert helårlig utedrift, har blitt med mer vanlig de siste 15 årene. Det er gjort flere studier av gruppehold og hvordan dette påvirker skaderisiko for både hester og mennesker (se bl.a. Keeling et al. 2016). Det er også gjennomført studier av temperaturregulering hos hester og bruk av leskur mv. (se f.eks. Mejdell et al. 2020). Hester benytter skjul ved utfordrende vær vinterstid, men vel så mye for skygge og beskyttelse mot insekter om sommeren. Episoder med mishandling av hester under olympiaden i Tokyo 2021 skapte publikumsreaksjoner og store overskrifter i media. Det ble reist krav om at hestesport skulle fjernes som olympisk gren. I 2022 satte den internasjonale federasjonen for ridesport (FEI) ned en ekspertkommisjon som skal foreslå tiltak for å gjenopprette tilliten til sporten. Norsk hestesport, både ridedisipliner og trav, har sine konkurransereglementer og etiske regler. Bortsett fra dopingforskriften, behandler imidlertid forskriften om velferd i liten grad håndtering, trening og bruk av hest. Undersøkelser fra nord-europeiske land gjennom det siste tiåret har påvist skader i hestens munn etter konkurranse, både hos islandshester, travhester og ridehester. I en finsk undersøkelse av travhester ble det funnet akutte bittrelaterte skader hos hele 85 % av hestene etter løp (Tuomola et al., 2019). Det ble funnet at visse typer bitt økte risikoen for skade (Tuomola et al., 2020 og 2021). Utvendig kontroll av synlig blod i munnviken er ikke tilstrekkelig for å identifisere skade i munnen. Et vidt spekter av bitt finnes på markedet, og et «sterkt» bitt anskaffes ofte til hester som er vanskelig å kontrollere. Smerte i munnen kan trolig gjøre hesten mer uregjerlig. For ethvert tvangsmiddel (som bitt, sporer og pisk) gjelder at måten utstyret brukes på, setter grensen mellom hjelpemiddel og misbruk. Hånden som holder i tøylene har derfor stor betydning for effekten i hestens munn. Det er ikke tillatt å bruke pisk som framdriftsmiddel i løp i Norge, men man ser at tøylene kan brukes på liknende måte. Det er fortsatt viktig med uavhengig kontroll (offentlig stevneveterinær) med hestevelferd på totalisatorløp og andre stevner med høye pengepremier eller høy prestisje.

Veterinærinstituttet foreslår:

- Forbud mot å holde hester alene
- Øke kravet til utetid
- Krav om leskur eller skygge sommerstid
- Skjerpe etterlevelse av 300 m² som minste areal i luftegård
- Aktivt fremme gruppehold i stabile hestehold
- Forby bruk av spiltau, eventuelt tillate i kombinasjon med vesentlig økt tid fri i luftegård
- Beholde offentlig stevneveterinærtjeneste
- Skjerpe kontroll med munnskader hos hester

2.2 Hund

Veterinærinstituttet registrerer at det har skjedd en overgang til mer bruk av positiv forsterkning i hverdagsdressur og trening av hunder, iallfall innen de fleste grener. I løpet av nedstengingen i forbindelse med koronapandemien, gikk mange personer til anskaffelse av hund. En del av disse anskaffelsene kan ha vært overilt, både når det gjelder valg av type hund og forståelsen av hvor mye arbeid og ansvar som følger med et hundehold. Hunder er sosiale dyr, og mange tilpasser seg ikke det å være alene mens eierne er på jobb. Det rapporteres allerede om et økende antall omplasseringshunder (og andre familiedyr) på finn.no, og Dyrebeskyttelsen Norge og andre som driver omplassering av dyr melder om at kapasiteten er sprengt (sommer -22).

Norge er ikke et spesielt hundevennlig samfunn. Det finnes flere restriksjoner på hundehold sammenliknet med mange andre land, for eksempel mulighet for å ta med hund på offentlige kommunikasjonsmidler, på arbeidsplasser og overnattingssteder. Mange kommuner har strenge båndtvangsbestemmelser og tilbyr heller ikke hundeparker der hunder kan løpe fritt. Båndtvang gjør det vanskelig å tilfredsstille mosjonsbehovet hos f.eks. fuglehunder, og valper kan gå glipp av viktig sosialisering og lek med andre hunder. Viktige velferdsproblemer er en følge av hvordan avlen har vært drevet, jf. rettsaken Dyrebeskyttelsen versus NKK, raseklubber og oppdrettere av engelsk bulldog og cavalier king charles spaniel. Det er to grupper problemer knyttet til avl. Den ene er knyttet til seleksjon for overdrevne eksteriøre trekk som disponerer for helseproblemer, slik som kort snute og pusteproblemer, eller hudfolder og dermatitt. Den andre gruppen skyldes avl på nært beslektede individer over tid. Dette kan føre til en mer tilfeldig opphopning av uheldige genvarianter (alleler) i en rase/populasjon, som øker risiko for sykdom. Eksempler på dette er metabolske lidelser, kreft, allergi og hjertefeil.

Veterinærinstituttet foreslår

- Utarbeide en forskrift om velferd for hund
- Obligatorisk kurs for dem som skal anskaffe hund (sertifikat)
- Kommuner pålegges å sørge for et tilstrekkelig antall hundeparker hvor hunder kan slippes løse i båndtvangstid
- Pliktig registrering av hund/hundehold
- Regulering av hundeavlen, kontroll av at foreldredyr er sunne og funksjonsfriske med godt gemytt

2.3 Katt

Katter er det mest tallrike familiedyret utenom akvariefisk. De fleste katter i Norge er huskatter, men andelen rasekatter øker, det samme gjør andelen katter som aldri går fritt ute (innekatter). Det er blitt vanlig å kastrere katter, og betalingsvilligheten hos katteeiere for medisinsk behandling har økt. Mange katter kommer bort fra sine eiere, og forvillde bestander av katter finnes mange steder i landet. Slike katter lider ofte av matmangel, kulde og sykdom. Forvillde katter antas dessuten å være en særlig trussel mot små byttedyr, som fugler. Utfordringene som er angitt i forrige stortingsmelding har fortsatt gyldighet, og tiltaket om ID-merking er ikke gjennomført. Enkelte katteraser har helse- og velferdsutfordringer på grunn av avlen.

Veterinærinstituttet foreslår

- Krav om ID-merking
- Det bør utarbeides en forskrift om velferd for katt
- Regulering av katteavlen, kontroll av at foreldredyr er sunne og funksjonsfriske med godt gemytt

2.4 Andre familie- og hobbydyr

Det finnes ikke egne forskrifter som regulerer hold og stell av de mindre familie- og hobbydyrene, som kaniner, smågnagere, burfugler, herptiler og akvariefisk.

Velferd hos akvariefisk avhenger av akvariets størrelse, planter/innredning, sammensetning av arter, fôr og fôring, vannkvalitet inkludert partikler, avfallsstoffer og temperatur. Noen typer akvariefisk er utsatt for selektiv avl eller manipulasjon for å endre utseende, liknende det en ser av «overtyping» hos hunderaser, som kan påvirke normal funksjon. En del akvariefisk er villfanget, som gir egne velferdsutfordringer i forhold til tilpasning til et liv i fangenskap. Stortingsmelding nr. 12 angir at høye importtall tyder på at dødeligheten er meget høy. Hold av herptiler ble nylig tillatt gjennom en positivliste, men det er grunn til å tro at kunnskapsnivået både hos kjøpere, selgere (dyrebutikker) og veterinærer foreløpig er ganske begrenset når det gjelder atferdsmessige behov, krav til omgivelser og fôr, sykdomspanorama og behandling, samt tegn på trivsel/mistrivsel.

Burfugler inkluderer undulater, større papegøye-fugler og finker. Veterinærinstituttet har ikke oversikt over antall burfugler i norske hjem eller hvordan de holdes og stelles. Fugler har behov for å fly, og døgnkontinuerlig opphold i et lite bur eller bundet til en pinne gir ikke tilfredsstillende velferd. De fleste artene er sosiale, og mange har behov for sysselsetting og kognitive utfordringer.

Kaniner holdes i Norge mest som hobbydyr (kjæledyr for barn, eller utstilling), men i noen grad også for kjøttproduksjon. Enkelte kaninraser sliter med overdrevne eksteriøre trekk, slik som så lange hengeører at dyret snubler i dem. Kaniner er sosiale dyr og bør ikke holdes alene. De har behov for bevegelse, inkludert høye hopp og å grave. Veterinærinstituttet har på oppdrag fra Mattilsynet laget en rapport (nr. 12, 2017) om velferd hos kanin, som angir artens behov og gir råd om hold (<https://www.vetinst.no/rapporter-og-publikasjoner/rapporter/2017/velferdsbehov-hos-kaniner>).

Smågnagere omfatter mange arter (som rotte, mus, hamster, marsvin, chinchilla og ørkenrotte) med store biologiske forskjeller og dermed ulike behov.

Veterinærinstituttet foreslår:

- Kartlegge tilstanden hos herptiler i Norge
- Pålegge dyrebutikker å utlevere skriftlig informasjon om arten og dens behov
- Utarbeide forskrifter som angir krav til forsvarlig hold og stell
- Opplæring for å øke respekten for disse artenes egenverdi

3. Forsøksdyr

Norge har et meget høyt forbruk av forsøksdyr, både totalt sett og per capita. Det store flertallet av forsøksdyr er fisk, men Norge ligger også høyt for øvrige forsøksdyr. Norecopa har gjort et strålende arbeid med å samle og gjøre informasjon om alternativer til dyreforsøk, gode prosedyrer, mv. lett tilgjengelig.

Veterinærinstituttet mener:

- Tiden er overmoden for å etablere et 3 R-senter, slik de andre nordiske land har gjort

4. Vilt

Viltforvaltningen har tradisjonelt vært opptatt av arter/populasjoner og forhold som påvirker deres overlevelse og «fitness», og bare unntaksvis enkeltdyr og deres velferd. Stadfestelsen av dyrs egenverdi jf. dyrevelferdsloven burde tilsi at dette endres, og regelverk som omhandler viltlevende, levende dyr må samordnes med og henvise til dyrevelferdsloven. Veterinærinstituttet konstaterte at Fiskeridirektoratet i høringsnotatet om endring av fangstforskriften for hhv sel og vågehval dessverre ikke foreslo å hjemle forskriftene også i dyrevelferdsloven. Mye av regelverket på viltområdet benyttes dessuten ord som «ressurser» og «høsting» når det er snakk om levende dyr og avlaving. Menneskelig aktivitet kan, uintentert, påvirke ville dyrs velferd negativt. Mange dyr skades eller dør i trafikken, eller ved kollisjon med glassruter og andre installasjoner. Ny teknologi gir nye muligheter. Bruk av droner med varmesøkende kamera gjør det mulig å oppdage dyr, først og fremst rådyrkalver, som skjuler seg i høyt

gras. Ved å søke foran slåmaskinen kan man effektivt unngå å kveste disse. Tiltaket burde bli obligatorisk. Forbudet mot piggråd i gjerder bør følges opp, det finnes fortsatt for mye piggråd i både nedfalne og stående gjerder. Forvillende og eide, utegående, katter dreper hvert år millioner av fugl og andre mindre dyr i Norge. Det finnes enkle tiltak som kan redusere predasjonen på fugler (kommende VKM-rapport).

Det settes ut oppdrettet vilt i Norge, både stokkender for jakt og fasaner og raphøns for trening av fuglehunder. Praksisen er omdiskutert, da mange av fuglene ikke har tilpasset seg et liv i det fri og står i fare for å dø av sult og kulde eller blir et lett bytte for rovvilt, med påfølgende konsekvenser for dyrevelferden. Etter Veterinærinstituttets syn er dette ikke i tråd med dyrevelferdslovens bestemmelse om respekt (§ 1), dyrs egenverdi og at dyr skal beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger (§ 3). Det er grunn til å se nærmere på om prinsippet med yngletidsfredning følges opp godt nok, det vil si er tilstrekkelig lang. Det bør vurderes å inkludere introduserte arter i denne fredningen, ikke minst arter som er godt etablert i norsk natur, eksempelvis mink. Pandemien har tydeliggjort samspillet mellom helse hos mennesker, ville og tamme dyr og naturen. Beskyttelse av ville dyrs leveområder er dermed viktig, og ikke bare for viltet.

Veterinærinstituttet mener:

- Droner med varmesøkende kamera bør brukes for å oppdage rådyrkalver før slåtten
- Utsetting av oppdrettet vilt for jakt og trening av fuglehunder bør forbys

5. Tverrgående problemstillinger

5.1 Transport

Transport vil alltid være en stressende situasjon for dyra, og særlig for dyr som er lite håndtert. Dette gjelder spesielt rein, og transport av rein på kjøretøy bør i størst mulig grad unngås. Stress kan særlig utløses ved lasting og lossing av og på transportmidlet. Dyras velferd under transporten vil avhenge av lengden og kvaliteten på transporten, og feil ventilasjon eller en uforsiktig kjørestil kan ha stor innvirkning. Det har vært en nedgang i transportdødelighet for slaktekylling og kalkun de siste åra, mens det har vært en økning for verpehøns. Lengste tillatte transporttid er 8 timer for dyr (unntatt fjørfe) som transporteres innenlands til slakteri, men det kan gis dispensasjon til 11 timer i Nordland, Troms og Finnmark. Kyllinger av alle arter kan imidlertid transporteres i inntil 24 timer uten vann og fôr dersom reisen avsluttes innen 48 timer etter klekking. Et alternativ til dette kan være at kyllingene klekkes på gården, og at dyr som en hovedregel slaktes på et nærliggende slakteri.

Veterinærinstituttet mener:

- Dyr bør som en hovedregel slaktes på et nærliggende slakteri for å unngå lang transporttid, og det bør tilrettelegges for mobile slakterier
- Systemer for klekking av kylling på gård bør undersøkes nærmere for å unngå lang transporttid

5.2 Slakting/avliving

Avliving av dyr innebærer alltid en fare for at dyret påføres store lidelser. Dette gjelder ikke minst når mange dyr skal avlives på kort tid, men også hvis personer uten tilstrekkelig kunnskap og erfaring utfører det. Avliving som har mislyktes eller påført dyret smerte og frykt, er en gjenganger i rettsapparatet. Det er derfor viktig at avliving er strengt regulert, også den forutgående håndteringen, slik det er i dag gjennom dyrevelferdsloven § 12 og bl.a. i avlivingsforskriften, som kom etter forrige stortingsmelding. For øvrig har de fleste forhold nevnt i stortingsmelding nr. 12 fortsatt gyldighet. I EU reises det nå sterke kritiske røster til bruk av CO₂ til slaktebedøving av svin, som er den mest brukte metoden i Norge. Gassen er meget slimhinneirriterende. Metoden ble i sin tid tatt i bruk på grunnlag av svenske forsøk som viste at eksitasjonsfasen først kom etter at dyret var bevisstløst. Dette er ikke bekreftet i en del nyere studier. Bedøvnings-/slaktemetoder er og bør være under et kritisk blikk, og det er alltid rom for forbedringer.

For ekstensivt holdt storfe i mindre besetninger, er det i tyske og svenske gjort forsøk med alternativ til levende transport av dyr og slakting ved stasjonært slakteri. Bedøving med hjerneskudd og avblødning på gården før skroten kjøres inn for videre slaktebehandling på slakteri, har gitt tilfredsstillende velferd og slaktehygiene (Hultgren et al.2022). Norske forsøk har vist lavere stressbelastning og god kjøttkvalitet med mobilt slakteri for sau (Eriksen et al.2014). For fjørfe bør elektrisk bedøving med vannbad, som betinger at bevisste fugler henges opp etter beina, ikke lenger aksepteres. Det er også utfordringer med masseavliving av fjørfe in situ eller i konteiner ved bruk av CO₂. Eier/røkter av produksjonsdyr må ha utstyr for og kunnskap om forsvarlig avliving dersom vedkommende skal avlive dyr i dyreholdet. Eier av sports-/familie-/hobbydyr bør som hovedregel ikke avlive egne dyr. Begrunnelse for dette er gitt i Veterinærinstituttets høringsvar i forbindelse med forslag om ny forskrift om inngrep på og avliving av kjæledyr.

Veterinærinstituttet mener:

- Forbudet mot avblødning uten forutgående bedøvelse må opprettholdes
- Bedøvmgsmetoder/-systemer som benyttes på norske slakterier bør gjennomgås, og de beste metodene må implementeres
- Det bør tilrettelegges for mobile slakterier for å unngå lang transporttid
- Det bør kreves formell kompetanse for person som skal avlive et dyr

6. Effektive tiltak

Etter Veterinærinstituttets syn er dagens kunnskapsgrunnlag om dyrs atferdsmessige behov, preferanser og sykdomsforebygging mer enn stort nok til å kunne forbedre dyrs velferd, og til å designe dyrevennlige driftsløsninger. Verktøy for implementering av kunnskapen i praktisk dyrehold mangler derimot. Det er derfor svært viktig at dyrevelferdsmeldingen inneholder tiltak slik at forbedringer blir gjennomført. Veterinærinstituttet vil peke på tre hovedområder: Kunnskap, regelverk og insentivordninger.

Det er helt nødvendig med nok kunnskap om dyrevelferd hos alle som har med dyr å gjøre. Dette gjelder selvfølgelig først og fremst dem som eier, steller eller håndterer dyr, men også rådgivere og veterinærer, tilsynsmyndighet og andre mennesker som direkte eller indirekte påvirker hvordan dyr har det, inkludert allmenheten som brukere av tjenester og forbrukere av animalske produkter. I tillegg til kunnskap er praktiske ferdigheter i håndtering og stell viktig for dem som har med dyr å gjøre. Gode holdninger til dyr er også viktig og er et samfunnsansvar, og bidrar til vektleggingen av dyrevelferd der ulike hensyn / verdier skal veies opp mot hverandre. Dyrevelferdsloven og mange av holdforskriftene stiller krav om kompetanse, men bare sjelden stilles formelle krav til kunnskapen og ferdighetene. Et eksempel på formelle krav er teoretisk prøve og praktisk skyteprøve for storviltjegere.

Regelverket med forskrifter og eventuelle private kvalitetsordninger (KSL, Nyt Norge, mv) setter minimumskrav. Dessverre blir disse minimumskravene ofte standarden, f.eks. for å få lån når det skal bygges fjøs. Fordelen med regelverk er at det gjelder alle, mens en ulempe kan være at det kan stenge for gode, alternative løsninger. En annen viktig ulempe er at når man skal heve bunnivået, altså skjerpe kravene, må det oftest innvilges lange overgangsordninger for at eierne kan omstille seg uten for store kostnader. Et eksempel her er overgang fra båsfjøs til løsdrift for kyr. Likevel mener Veterinærinstituttet at det er et klart behov for et godt og kunnskapsbasert regelverk, og det bør omfatte flere arter enn i dag. Selv der man ikke kan forvente et regelmessig offentlig tilsyn, f.eks. ved hold av familiedyr, kan regelverket ha en viktig normgivende og oppdragende funksjon.

Mens overholdelse av regelverk spiller på pliktfølelse og eventuelt trusselen om sanksjoner fra Mattilsynet eller politiet, viser forskning at gulrot kan være mer effektivt enn pisk. Merking av produkter etter grad av dyrevelferd er innført i mange land, med ulike initiativtakere og merkeiere, fra dyrevernorganisasjoner, butikkjeder, næringen eller myndigheter. Det settes kriterier for å oppfylle ulike trinn i velferdsskalaene. Produktene med høyest velferdsnivå er dyrere, og produsentene som er tilsluttet

ordningen får en merpris. Land med et mindre omfattende offentlig regelverk for dyrevelferd har i mange år hatt slike ordninger, som krever bevisste forbrukere som prioriterer å betale mer for god dyrevelferd. Et ankepunkt mot en slik oppsplitting av markedet er at alle forbrukere får det de vil ha - de som bryr seg kan kjøpe seg god samvittighet og de som ikke bryr seg kan fortsatt kjøpe billig. Man får ikke med seg hele bunnlinjen. Imidlertid er erfaringen, f.eks. gjennom engelske «Freedom Food» (dyrevernorganisasjonen RSPCA) at merkeordninger over tid hever det generelle dyrevelferdsnivået i hele produksjonen.

Insentiver kan innføres uten at det nødvendigvis er knyttet til merkeordninger. Deltakelse i dyrevelferdsprogrammer bør forskriftsfestet for alle produksjonsdyrarter. Innføringen av den obligatoriske tråputescoren i kyllingproduksjonen har vært en suksess etter at det ble innført økonomiske konsekvenser av dårlig fothelse. Hvis produsentene har gjentatt dårlig tråputescore (mye sår under kyllingenes føtter), som vurderes systematisk på slakteriet, reduseres høyeste tillatte dyretetthet i påfølgende innsett. Fothelsen ble betydelig forbedret.

Dagens landbruk har en lang rekke offentlige tilskuddsordninger. Veterinærinstituttet mener at det bør utredes hvordan disse virker i forhold til dyrevelferd, og dermed påvirker gårdbrukers valg og handlinger. Tilskuddsordningene bør innrettes slik at de fremmer god dyrevelferd. Det kan for eksempel være tilskudd til transport av slakt, ikke levende slaktedyr, og økt tilskudd ved slakting på nærmestliggende slakteri med linje for angjeldende art. Låneinstitusjoner, som Innovasjon Norge, bør gi lån til løsninger som kan fremme god dyrevelferd, for eksempel å bygge fjøsløsninger der det er mulig å holde ku og kalv sammen, eller som gir griser plass ut over minimumskravene, eller tilgang til uteareal for sau vinterstid.

Det har i mange år vært reist noen kritiske røster som problematiserer at dyrevelferd er underlagt et næringsdepartement (se f.eks. boka «Dyrehelsa i Norge»). Noen framholder at tilsynet med dyrevelferd burde vært lagt til en egen etat, ikke Mattilsynet (se bl.a. debatt sommer 2022). Det er flere eksempler på at tilsyn med dyrevelferd har blitt salderingsposten ved for små budsjetter, rett og slett fordi Mattilsynet har mange lovpålagte oppgaver som ikke kan reduseres på, mens det ikke er satt minimumskrav for tilsyn med dyrehold. Ulike organiseringer har ulike fordeler, men også ulike ulemper. Det kan være verdt at stortingsmeldingen behandler spørsmålet om «bukken og havresekken» når det gjelder tilsyn og departementstilhørighet.

Uansett hyppighet på tilsyn, vil ikke en tilsynsmyndighet selv være i stand til å forebygge alvorlig vanskjøtsel. Det har i mange år vært samtaler med offentlige etater og bondeorganisasjoner om hvordan man kan fange opp at noe er i ferd med å gå galt. Mange bønder arbeider alene, og kan slite i stillhet med psykisk og fysisk sykdom og dårlig økonomi. Tiltak som har vært luftet er varslings fra f.eks. fôrleverandører dersom en bruker har sluttet å kjøpe kraftfôr, eller meieriet dersom hentet mengde melk er langt lavere enn normalt for årstiden, samt økt kontakt med helsevesenet. Veterinærinstituttet mener at tiden er inne for å få systematisert denne typen faretegn og bruke dem i risikobasert tilsyn. Når det gjelder hobbydyrehold, kan dårlig dyrevelferd skyldes mangel på kompetanse. Innsatsen må settes inn på opplysning og kurs, eventuelt obligatoriske. Noen dyrevernsaker skyldes aktiv, intendert mishandling. Dyremishandling er vist å ha sammenheng med mishandling av mennesker, familievold, og vanskelige sosiale forhold.

Med vennlig hilsen

Torill Moseng
Administrerende direktør

Cecilie Mejdell
Fagansvarlig dyrevelferd (sign.)

Solveig Marie Stubsjøen
Fagansvarlig dyrevelferd